

Emlékülés Ponori Thewrewk Aurél tiszteletére

A mentőszolgálatnál fontos pozíciót betöltő megboldogult nagyapámról tudott volt, hogy bármely társadalmi réteghez tartozó alkalmi ismerősével is pillanatok alatt megtalálta a közös hangot (nem is szólva munkatársairól és közeli barátairól), lett légyen szó az út mellett kemény fizikai munkát végző kubikosról, vagy éppen a betegség és baleset által ugyanúgy sújtott főrendiházi tagról. Amatőr-csillagász mozgalmunkban közel háromnegyed évszázadon át hasonló szerepe volt a 2014. október 8-án elhunyt Ponori Thewrewk Aurélnak, az első MCSE alelnökének, a mai szervezet örökös tiszteletbeli elnökének, az Uránia és a Planetárium igazgatójának, kiváló csillagásztörténésznek és kronológusnak. A Magyar Csillagászati Egyesület és a MTA Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont Konkoly Thege Miklós Csillagászati Intézet által szervezett emlékülés a paloznaki temetés, a budavári Mátyás-templomban celebrált gyászmise után a harmadik olyan esemény volt, ahol családtagjai, barátai, munkatársai és tisztelői méltó körülmények között idézték meg szellemi örökségét. Az említett sokszínűség a csillagásztársadalom kanonizált csoportjainak együttes jelenlétében volt tetten érhető. Ott volt a neves úrkutató csillagász, a korábbi egyetemi tanszékvezető, az ismeretterjesztésben jeleskedő planetáriumi munkatárs, ott voltak az akadémia csillagjai kutatói, vidéki bemutató csillagvizsgáló és szakkörvezetők, a hazai csillagászati szervezetek előljárói, és a közkatónák, a lelkes amatőr-csillagászok. Valamennyien megbecsülve és jó szívvel emlékezve a hosszú életműre, de leginkább Ponori Thewrewk Aurél jellemzői kiválóságára és emberségére.

A budavári MTA Társadalomkutató Központ Jakobinus termében Mizser Attila, az MCSE főtktára üdvözölte az összegyűlt félszáz résztvevőt, és szólt az összejeve-

tel céljáról, napirendjéről. A levezető elnöki szerepét szokásos profizmusával Kiss László, a MTA CSFK CSI tudományos titkára látta el.

Nyitó prezentációjában Szabados László nehéz feladatra szánta el magát. Az óriási mennyiségű adat és információ tengeréből Aurél bácsi születési évét idézte meg. 1921. Mi történt a nagyvilágban? Milyen folyamatok zajlottak a világégés, forradalmak és területvesztés utáni Magyarországon? Kik voltak azok a híres emberek, akik ebben az évben értek életük végére, és kik azok, akik ugyancsak ekkor születtek? Ezt követően szakmai vizekre evezve alapos áttekintést hallhattunk az említett esztendő, illetve az időszak csillagászatáról, az akkori tudásszintről, a friss felfedezésekről, a csillagvizsgálók jellemző műszerezettségéről, az akkortájt megjelent publikációkról.

Ponori Thewrewk Aurél könyveit, cikkeit is lapozgathatták a résztvevők (Mizser Attila felvételei)

Vélhetően a résztvevők között is, de az előadók között mindenképpen Bartha Lajos volt az, aki a legrégebbi kapcsolatot ápolta Ponori Thewrewk Auréllal. 1948-ban lépett be először az Urániába, lett tagja az akkori MCSE-nek. Ezt utóbb a csillagdában, illetve a CSBK időszakban munkatársi viszony követte, ami kiterjedt a csillagásztörténet és napóra témák iránti közös érdeklődé-

Az emlékülésnek az MTA Társadalomtudományi Központ Jakobinus terme adott otthont

si területre. Bartha előadásában a családi kapcsolódások mellett a pálya teljes ívét megrajzolta – külön kitérve az életútjuk metszéspontjaira. Érdekes adalék volt Aurél bácsi észlelői kvalitásainak megemlítése: éles szemű megfigyelő volt, a fontosabb jelenségek mindig érdeklődéssel töltötték el, bár közel sem erről az oldaláról volt ismert. Jól ismert ugyanakkor időszámítástani kutatásairól, személyében az utolsó magyar kronológus távozott közülünk.

E sorok írója családtörténeti vizekre evezett. Nehéz olyan Auréllal készített rádióriportot, nyomtatásban megjelent interjút, születésnap-i köszöntőt említeni, ahol ne került volna elő a veretes családfá, a familia kiemelkedő személyiségeinek tettei. Mivel magam is másfél évtizeden át foglalkoztam családfakutatással, megvolt az összhang ezen a téren is, sőt, büszkén mondhatom, a Ponori Thewrewk családfá kutatásával kapcsolatban az információáramlás idővel kitérányúvá vált közöttünk. Így jutottam el a család ősi fészkébe, a dél-erdélyi Ponorra. Az előadásban a kalandos viszonyok között és elszomorító állapotban meglelt családi

kriptához és kastélyhoz tett látogatás képeit láthatták az emlékülés hallgatói.

Mátis Andrással nemcsak az amatőrtársi, hanem felettes-beosztott viszonyban is volt Ponori Thewrewk Auréllal, akinek humánus munkaadói voltát jelzi, hogy egy egykori alkalmazott is jó szívvel tud rá emlékezni. Mátis előadásában a hazai planetáriumkultúrát vázolta. Szólt a nemzetközi kezdetekről, a Kövesligethy Radó nevéhez köthető hazai szárnypróbálgatásokról, a Kulin György által a birodalmi Németországból 1944-ben (!) beszerzett, de soha nem használt, és a háború forgatagában eltűnt első hazai műszeréről, a vidámparki kisplanetáriumról, a már ténylegesen működő hazai mesterséges égről, és az ügynek elkötelezett munkatársairól. Megtudhattuk, hogy Ponori Thewrewk Aurél 1975-ben, a Budapesti Planetárium indulásának előkészítéskor még a technikai gárdát is ügyes kezű amatőrökből válogatta össze.

Marton Géza nem is szólhatott másról, mint a napóratervező Ponori Thewrewk Aurélról. Ennek minden aspektusát alaposan körbejárta, így például szakirodalmi aktivitásról: A távcső

A Bécsi kapu tér 7. egyik szép homlokzati díszje ez a dombormű. Középen Pallasz Athénéé, jobbra a csillagászat és a földrajztudomány allegorikus ábrázolása is felfedezhető. Ponori Thewrewk dolgozószobája épp ez alatt a dombormű alatt volt

világa vonatkozó fejezetéről, vagy a napórakatalógus összeállítása kapcsán végzett munkáról. Szinte lehetetlen a vele kapcsolatba hozható napórák katalogizálása. Számos esetben szaktanácsadó volt, habitusára jellemzően, szerényen a háttérbe húzódba. Vannak azonban emblematikus munkái. Ilyen a Planetárium napórája a Szputnyik-1 antennáját stilizáló árnyékvetőjével, továbbá az Állatkert azóta felismerhetetlenségig átalakított példánya. És a csak a beavatottak által ismert, korlát adta árnyékvető, a terasz kőlapjaiba karcolt analem-

ma-görbe – Bécsi kapu téri lakásának nyugalmas udvarára néző erkélyén.

Kutrovázt Gábor előadása Ponori Thewrewk Aurél egyik kedvelt beosztásához kapcsolódott. Évekig tanított csillagászat-történetet az ELTE diákjainak. Kutrovázt jól felépített prezentációjával megmutatta – e sorok lejegyzőjének is! –, hogy ezen a téren hogyan dolgoznak a profik, milyen szemlélettel folyik az asztronómia múltjának oktatása. Egyetemi szinten, nem középiskolás fokon. A tudományfilozófiát segít-

A résztvevők a Bécsi kapu tér 7. előtt

ségül hívva, a tudománytörténet nemzetközi trendjeihez igazodva, ugyanakkor az érdeklődést felkeltő ismeretterjesztő szemléletet sem felelve, eredményesen túllépve a szakterületre jellemző sztereotípiák pusztá számbavételénél (Bruno máglyahalála, Galilei mondatai az inkvizíció előtt, Newton és az alma).

A résztvevők elhelyezik az emlékezés virágait a Bécsi kapu tér 7. sz. ház kapujában

Zsoldos Endrét ezúttal a Dante csillagászatával foglalkozó Divina astronomia kötet ihlette. Az ebben megfogalmazott világképhez kapcsolódva tartott áttekintést a középkor magyarországi csillagászatáról. Az archeoasztronómiai eredményekkel (sírok tájolása, bizonytalan eredetű csillag- és csillagképnevek) kezdve megismerkedtünk Gellért püspök csillagászáttal összefüggő gondolataival, megtudhattuk, hogy számos álnév mögött nem is létezett valódi asztronómus, és részletesen hallhattunk az udvari csillagászokról (Peuerbach, Regiomontanus, Ilkus, Tolhopff), akikre az asztrológia ugyancsak jelentős hatással volt. A felolvasott és kivetített szemelvények segítségével könnyebben képet alkothattunk eleink mohácsi vész előtti kozmikus világképéről.

A legtöbb személyes elemet tartalmazó előadás, mondhatni önvallomás, Illés Erzsébet nevéhez fűződött. Az Aurél bácsi életének és munkásságának utolsó időszakában az égitestekkel foglalkozó (Nap, Hold, Vénusz,

Jupiter) kultúrtörténeti kötetek megszületésében, sőt bemutatásában is fontos szerep jutott Illésnek. A közös munka kapcsán az idős Ponori emberi jellemvonásait szedte egy csokorba. Azt, hogy milyen következetességgel, jól mutatja, e sorok írója is pont ezeket tapasztalta, kimondatlanul is, sőt vélhetően így volt vele a hallgatóság Ponorit személyesen is jól ismerő része. Emberi nagyságát jól szemlélteti, hogy ezek kivétel nélkül pozitív tulajdonságok voltak. Az egyetlen felemlegetett „negatívum” beszédének lassulása volt...

Az előadások sorát Orha Zoltán zárta. Rendhagyó módon. Egyfelől felidézte több évtizedes kapcsolatukat, felolvasott a neki szóló könyv-dedikációkból, és kimondta azt, amit sokan ugyanígy éreztek: szinte második apaként tekintett Ponori Thewrewk Aurélra. Prezentációjának fő vonalát a televízió adta. Az MTV szerkesztő-riportereként számtalan alkalommal dolgoztak együtt. Hosszabb-rövidebb riportok, az 1999-es teljes napfogyatkozás kapcsán készített díjnyertes munka, a Kulin Györgyről szóló emlékműsor, de legfőképp a róla és vele készített riportfilm vált egyfajta koprodukcióvá. Orha ezekről a filmekről és műsorokról nemcsak beszélt, a bejátszásokban a résztvevők maguk is megtekinthettek egy-egy rövid részletet.

A szünetekben büfé tette otthonossá az eseményt, a nagyszünetben elkészült az elmaradhatatlan csoportkép. Amikor az akadémiai helyszínen véget ért a program, a résztvevők átsétáltak Aurél bácsi közeli lakóházához a Bécsi kapu térre, elhelyezve az emlékezés virágait, kihasználva az alkalmat az utolsó négy szemközti és kiscsoportos beszélgetésekre. Számomra az egész napos programra az Aurél fiától, Ponori Thewrewk Ajtonytól emlékebe kapott, 1988-as egyiptomi expedíciójukról hozott, egyedi dobozba zárt ajándék füstkvarc tette fel a koronát – mely időközben ásvány- és meteoritgyűjteményem féltve őrzött, gondosan katalogizált darabjává vált.

Rezsabek Nándor